

ACC. N:R. M. 7542 : 1-23.

Landskap: Småland Upptecknat av: G.B. Waldemarsen
Härad: Östbo Adress: Lund
Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Malmsupptagning.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 7542:1

Landskap: Småland Upptecknat av: O. B. Waldenius
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När isen bara var ett par tum tjock så att den nätt och jämt bar gick jag och min bror Peter Magnus Lönn ut på isen och gjorde helt små hål för att pröva om där var bra med malm på sjöbotten och i så fall ringade vi ett område som vi sedan kunde taga upp malm på. Då gjorde vi bara ett litet hål och tog ett tag med rakan och tittade efter om där var malm. Och när isen var ungefär 5 tum tjock så att den bar ordentligt så kunde själva malmupptagningen börja. Ut rustningen bestod av själva kälken på vilken skylet fästes längs den en^a medelst^a meden (spikar och ståltråd och stöttades med ett två grenklykor som sattes ned i ett par hål i båda ändarna på den andra meden.

Själva skylets stomme utgö^rdes av något mer än mans-höga raka grenar som bundos samman i par fasthållande den mellanlig-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 7542:2

Landskap: Småland Upptecknat av: A. D. Waldenström
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kärla Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärla

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

liggande halmen. I stället för halm kunde även granris användas men det var inte så bra emedan det var mycket tyngre än halmen. Sedan placerades kälken med "skylet" mot vinden så att den gav lä åt arbetsplatsen på isen. På själva kälken låg alla redskapen som skulle användas utom den stora ^{drag} skräpraken som hade sin plats bakom skylet, vilande mot de kilar med vilka skylet ståltrådsringar voro fastgjorda vid kälken. Trästommen till skylet kunde användas många år och man behövde bara "sy" dit ny halm eller nytt granris med ståltråd. Ibland kunde blåsten fatta tag i skylet så hela släden skenade och för att förhinra detta högg vi skåror i isen och ställde medarna däri. Kastrakorna och sällningen hade sin plats på själva kälken och axelputan som användes för den långa rakan hängde i sitt snöre på den ena grenklykan och isbilden med vilken hålet skulle huggas

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M 7542:3

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Waldemann
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Hoken
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i ~~is~~ isen hade sin plats i skylet så, att den stacks in emellan ett par av stommens käppar. Själva arbetet börjades med att malmupptagaren med isbillen, som såg ut som ett c:a 75 cm långt ^{ett} spjut med en helt liten spadskiva i änden, ritade en cirkel på isen och sedan högg man med ~~is~~ isbillen ut det lämpliga hålet. "Trillan" eller själva islocket lyftes upp och sedan lade malmupptagaren sig på knä och högg med yxa snett nedåt i hålets kanter så att hålet vidgades sig nedåt. När hålet alltså var färdigt satte man axelputan på vänster axel och den hölls fäst ^{högra} med ett snöre som löpte under ~~vänstra~~ armhålan. Eftersom hålet var mycket mindre än den stora dragrakan måste denna stickas ned till hälften och pressas mot iskanten och så vände man på själva skaftet så att även andra delen av rakan kom ned i vattnet. Själva dragrakan som var ungefär 90cm. lång med 14-18 alnar

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M.7542:4

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Waldensson
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kädda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kädda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

långt skaft kunde ju inte stötas direkt ned då hålet inte var mer än 75 cm. i diameter. För att driva ut den långa drag-rakan som vilade mot axelputan måste man med framböjd överkropp och med kroppstyngden vilande på det främre knäböjda benet pressa rakans skaft mot iskan^{ten}net framåt - nedåt så långt som möjligt tills rakan skrapade mot botten. Då rätade man upp sig och drog rakan utefter sjöbottnen in mot hålets kanter och rakan vilade hela tiden mot axelputan. Och när den kom in mot hålets kanter gjorde man en liten khyck på kastrakans skaft så att den malm som sopats med in föll av rakan. Det var ansträngande att draga in rakan och därför "tråkade" man och man kunde inte andas in ordentligt då malmrakan pressade mot axeln. Det var ett så pass ansträngande arbete och kall luft och därför kunde man inte sjunga men det var ändå viktigt att man höll

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. 7542:5

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Waldenström
 Härad: Årbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1841 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en viss arbetstakt. På så sätt flyttade man rakn^a ut efter hålets kanter och drog malmen in mot hålet tills sjöbottnen var renskrapad på malm. Om bottnen var hård kunde man få draga ända upp till tre gånger ^{på} samma yta för att få fatt på malmen. Vi hade den tunga rakan på axeln ungefär en timma i sträck medan vi gjorde hålet rent. När så malmen låg samlat i en krans på botten runt hålet skulle man skilja malmen från det skräp som följt med.

Då tog man med den lilla rakan - kastrakan - som såg ut ungefär som en sopskyffel på ett långt träskft - och stack den mellan benen ned under isen tills man kände malmen. Med små knyckiga kast lyfte man rakan in mot hålets ⁱ mitt en halv meter uppåt och

Skriv endast på denna sida!

7

ACC. N:R. M. 7542:6.

Landskap: Småland Upptecknat av: O. B. Waldenström
 Härad: Arbo Adress: Lund
 Socken: Kädda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kädda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

därigenom samlades malmen i en liten hög i mitten av hålet medan slamm o.d. sköljdes bort. Även kastrakans skaft måste vila mot iskanten och man måste hålla händerna på samma ställe på skaf-tet för att inte glömma bort avståndet till botten för om man kör-de rakan för djupt ned så att den trängde ned i själva sjöbott-nen så kunde malmen om botten var mjuk sugas ned i denna och då blev den svåråtkomlig. När malmen så samlats i en hög satte man ned sällingen -ett runt såll på långt skaft- vid iskanten och bredvid malmhögen på botten. Stående mittför sällingen på mot-man satta sidan av hålet kastade med kastrakan malmen över i sällingen. När sällingen var full lyftes den upp och tömdes ut på isen. Det var ungefär 50 kg malm som gick i sällingen och vi fingo i all-mänhet draga sällingen ungefär 30 gånger i varje hål. Det har hänt att jag fått draga den 40 gånger i samma hål. Det var tungt att

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. N. 7542:7

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Waldemarson
 Härad: Botho Adress: Lund
 Socken: Kända Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kända

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

draga upp sällingen och därför pressade man med ena armen skaf-
 tet mot kroppen så att stängen liksom satt fastkilad under arm-
 hålan så att man under tiden hann flytta händer^{na} när man halade
 upp sällingen. Samtidigt torkade man liksom av vattnet från stäng-
 en så att man inte blev alltför våt på ärmens undersida och rocken
 När man så flyttat sällingen runt kanterna och kastat i malmen
 så att man både hörde och kände att det inte fanns mer malm kvar
 så sköljde man den upphämtade malmen som låg i en krans runt hå-
 let med vatten som man tog på skyffeln så att malmen blev ren-
 sköljd. Malmen lastades i skottkärror som rymde 150 kg. malm men
 vi beräknade den för säkerhets skull endast till 125 kg. och
 därför fick vi sedan betalt för "övermalmen" då den blev ordent-
 ligt vägd framme vid bruket. Malmen kunde ju vara olika tung men
 det betydde ingenting utan det skulle vara lika rågat mått ändå.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 7542:8

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Walden
 Härad: Ostbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Hoken
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En karl kunde taga upp 3000 ton om dagen. De sista åren när det var bra betalt fick vi 90 öre för 100 kg. Men förr fick vi 14-15 öre för 100 kg. och aldrig högst 18 öre. Det var i regel på vintern som vi fick lätet mer betalt för då skulle man ju hugga hål på isen också. På sommaren när man tog upp malm från flottan fick man inte så mycket. Annars var arbetet värre på sommaren när det var varmt och man fick sår på axeln av axelputan. Ofta fick man dessutom under skjortan ha en vaddputa för att skydda den.

De malmupptagare som voro nybörjare hunno i regel endast med att rensa ett hål men vi som voro gamla och vana hunno i regel med att tömma tre hål om dagen. Ibland fick man inte upp någonting utan fick bara 50 öres förtjänst den dagen. Lönn som hade arbetat med malmupptagning fem år innan jag började därmed han fick en gång ingenting på en plats där jag hade tagit malm en gång innan.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:o M. 7542:9

Landskap: Småland Upptecknat av: A. B. Waldemaron
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kädda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kädda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag hade fått en stor hög och det förvånade honom så och han fick känna runt min malmhög och så gav jag honom handtaget han skulle ha på rakan för han hade gått för djupt ned med rakan och brutit igenom lagret av dy och på så sätt hade malmen gått ned i gyttjan.

Vi arbetade många nere på isen och hålena voro så nära varandra att vi nätt och jämt skulle kunna skrapa botten utan att stöta ihop med våra rakor.

De började lära sig malmupptagninen redan vid sexton års ålder och då fingo de i regel ha lättare rakor som inte voro mer än 14 alnar långa.

På vintern hade vi getraggsvantar på händerna. De voro ~~sti~~ stickade med ett garn som var ungefär så tjockt som ett pennskaft. Man kardade ull och getragg och spann det tillsammans och "band" vantar. De voro mycket bättre och varmare än andra. När ø

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 7542:10.

Landskap: Småland Upptecknat av: A. B. Waldemarson
 Härad: Åstbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de blevo våta tjänstgjorde de nästan som ett våtvärmande omslag. Ibland frös vantarna så att man ej kunde träda dem på händerna och då fick man lägga dem i sällingen och lägga några malmbitar ovanpå och doppa ned dem i vattnet så att de tinade opp och så kunde man taga dem på igen. Vantarna hade vi bara på oss när vi arbetade med den stora dragrakan men inte när vi bara använde de små rakorna. På fötterna hade vi stora träskor som träskomakaren gjort och på dem kunde vi själva sy på vanliga smorlädersskaft med ståltråd som böjdes till krampor och spikades på. Skaften måste vara väldigt rymliga för att man skulle kunna få ner foten och därför sattes det in en trekantig kil av läder baktill på skaftet. Träskorna fylldes med halm och både fram och bak -sko- spikades stora hästbroddar fast och därför kunde man ej ha dem inom hus men i bland hände det att de stelnade av frost så att man ej

ACC. N:R. 7542:11.

Landskap: Småland Upptecknat av: A.B. Waldensson
 Härad: Östbo Adress: Lund
 Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kunde få dem av förrän de töat upp. Ett par sådana stövlar väg-
de ungefär 4 kg. och voro för tunga att gå i och därför brukade
vi hänga dem på axlarna.

År 1889 började jag lära mig taga upp malm för första gång-
en och då var jag 28 år. Jag hade innan varit och gått i skogen
och huggit stock åt bruket. En gång på vårvintern kom jag ner
och tittade på sjön när de höll på med att taga upp malm. Jag
fick hugga ett hål åt någon på isen och de visade mig hur jag
skulle göra. Och om jag skaffade mig en raka skulle jag få lov
att försöka. Eftersom jag inte ville be någon annan göra det gjo-
de jag själv i ordning en ~~steek~~ stång till en raka och nästa dag
gick jag ner på isen och tittade på hur de andra gjorde. Jag såg
på hur de andra gjorde med kroppen och så började jag själv för-
söka så nätt. Somliga stod hopkrupna och med kroppen böjd hela

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 7542:12.
Landskap: Småland Upptecknat av: A. B. Waldenström
Härad: Östbo Adress: Lund
Socken: Kärda Berättat av: Johan Holm
Uppteckningsår: 1911 Född år 1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tiden men det var fel för man skall räta ut sig när man ~~dr~~ dra-
ger in rakan och det har jag själv många gånger skrikt till ny-
börjare att de~~n~~ inte skall stå så där hopkrupna utan de skall
upp
räta ~~ta~~ sig. Många tyckte att de drog baklänges bara för att de
sträckte på sig.

På sommaren tog man upp malm från en flotte som var 16 alnar
lång. I flotten var två gjutna ringar som motsvarade ishålen
på sex alnars avstånd från varandra i mitten på flotten. Vid
varje hörn av flotten satt en påle fästad som kördes ned i sjö-
botten så att flotten ankrades stadigt. Då användes särskilda
kastrakor med ett järnband längs med stängen som skulle vilja
mot den gjutna ringen. Det var i regel endast två män på varje
flotte alltså en vid varje hål men det kunde ibland vara två vid
varje hål och då skrapa med rakorna i tur och ordning efter var-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 7542/13
Landskap: Småland Upptecknat av: O. B. Waldeusson
Härad: Östbo Adress: Lund
Socken: Kädda Berättat av: John Holm
Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kädda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

andra så att rakorna ej stötte ihop. Malmerna togs upp och lades på flotten och efter som flotten lades sig för djupt då måste malmen lastas över i en båt och föras till land. Sedan flyttades flotten till ett nytt ställe och de fem meter långa pålarna drevs ned i botten igen. Och så började malmupptagningen på nytt ställe och på samma sätt som förut.

Innan min tid hade de ett masugnskalas på bruket och då brukade alla malmupptagarna vara med.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

Ma 7542:14

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

A. B. Waldensson

Härad:

Östbo

Adress:

Lund

Socken:

Kärda

Berättat av:

Johan Holm

Uppteckningsår:

1941

Född år

1861 i Kärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På sommaren när vi höll på med malmupptagningen från flotten brukade vi samtidigt passa på att ~~få~~ fiska. Vi brukade få mycket abborrar då.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R.

M. 7542:15

Landskap: Småland Upptecknat av: O. B. Waldenström
Härad: Ästbo Adress: Lunde
Socken: Kädda Berättat av: Johan Holm
Uppteckningsår: 1941 Född år 1861 i Kädda.

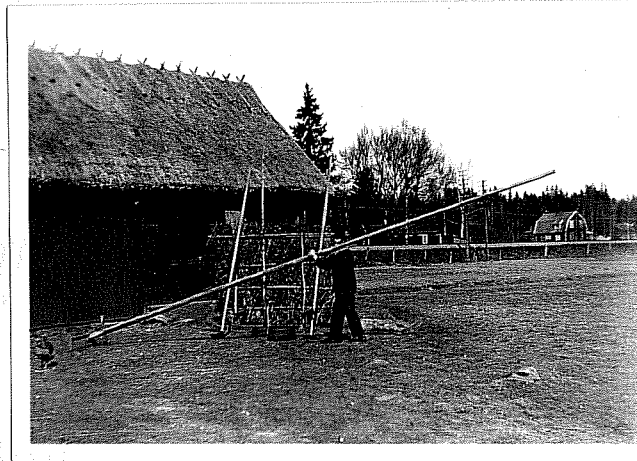
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De brukade ju ha midsommarfest på bruket men far var soldat och ~~ahn~~ var alltid utkallad då och kunde därför inte vara med. Självt var jag så liten då att jag inte har något minne av det. När jag var ung brukade vi gå till Bösjövads Brunn midsommarafton och så offrade vi pengar i källan. Då hade man stämt möte där med någon flicka och så gick man och sällskapade varandra hela natten. Och så lekte vi lekar -änkeleken och skifta makar och en del andra lekar som jag inte kan komma ihåg. Ungdommen brukade ofta samlas där vid den källan på lördagskvällar och så.

Skriv endast på denna sida!

M. 7542 :16
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landsk. *Småland*
Hd. *Ostbo*
Sn. *Kärda*
By etc. *Amningsbruk*

H. _____

Br. _____

L. *16 alnar.*

Djup _____

Diam. _____

Ägare *Johan Holm*

(Adr.) _____

Fotogr.
Teckn. av *Fotning om dragnaden*

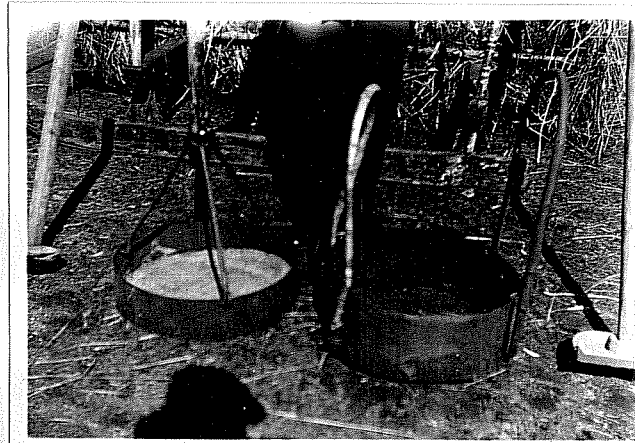
Ar _____

Negativ _____

neg. II: 10:56.

M. 7542:17
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landsk. *Småland*
Hd. *Östbo*
Sn. *Knästa*
By etc. *Ämnings bruk*

H.

Br.

L.

Djup

Diam.

Ägare *Johan Holm*

(Adr.) *Ämnings*

Fotogr.
Teckn. av *Sättingar*

Ar

Negativ

neg. IV: 10:57.

Beskrivning

Sällningen till höger på bilden
är en äldre typ som ersatts av den
nya vänster.

Litteratur

Ant. av

År

No. 7542: 18
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

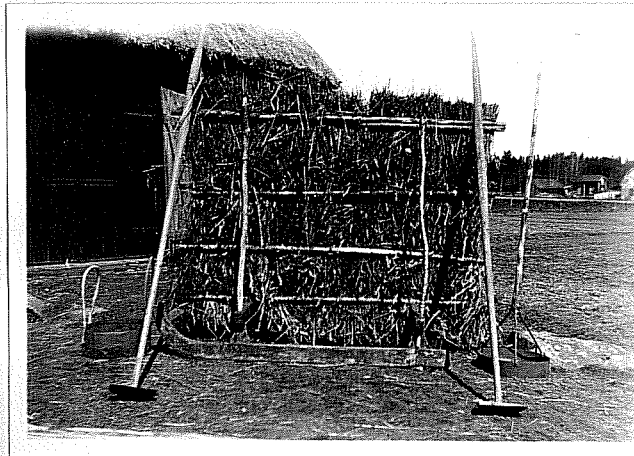
Landsk.

Hd.

Sn.

By etc.

Kasttrakorna.

H.

Br.

L.

Djup.

Diam.

Ägare *Johan Holm*

(Adr.) *Ämismå.*

Fotogr.
Teckn. av *"Skylt" med kasttrakorna.*

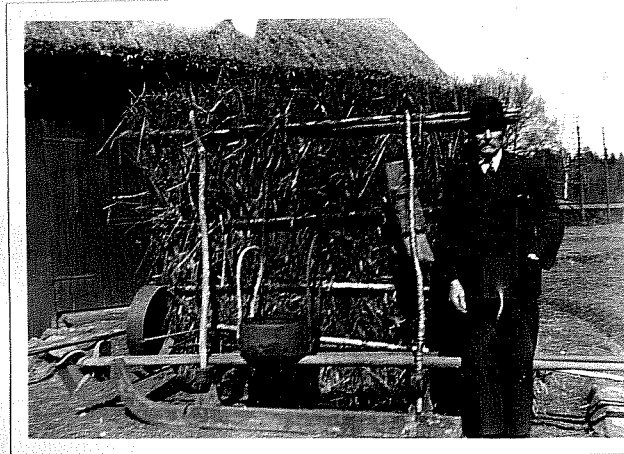
Ar.

Negativ.

neg. IV: 10:58.

M. 7542:19
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landsk. *Småland*
Hd. *Östbo*
Sn. *Kärda*
By etc. *Ärsvinge bruk.*

neg. *IV: 10:59.*

H. _____

Br. _____

L. _____

Djup _____

Diam. _____

Ägare _____

(Adr.) _____

Fotogr.
Teckn. av _____

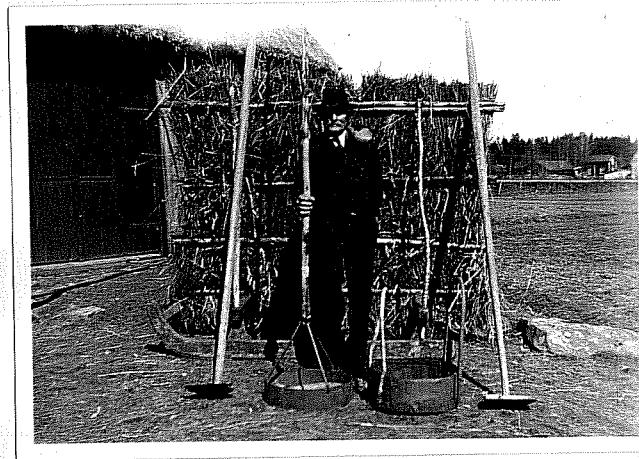
Ar _____

Negativ _____

Johan Holm
Ärsvinge.
De olika redskapens platsen på gården.

M-7542:20
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landsk. *Småland*
Hd. *Östbo*
Sn. *Kärda*
By etc. *Äminne bruk.*

neg. IV: 10:60.

H.

Br.

L.

Djup

Diam.

Ägare *John Holm*

(Adr.) *Äminne*

Fotogr. av *Redskap för sjömalusupptagningen.*
Teckn.

Ar.

Negativ

No. 7542:21.
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Dragrakan

Landsk. *Småland*
Hd. *Östbo*
Sn. *Kärda*
By etc. *Ämnings*

neg. IV:10:61.

H.

Br.

L.

Djup.

Diam.

Ägare *Johann Holm*

(Adr.) *Ämnings*

Fotogr.
Teckn. av

Ar

Negativ

M. 7542:22
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landsk. *Småland*
Hd. *Örebro*
Sn. *Kånda*
By etc. *Åminne*

Åvelputa.

neg. IV:10:62.

H. _____

Br. _____

L. _____

Djup _____

Diam. _____

Ägare *Johan Holm*

(Adr.) *Åminne Öst 11*

Fotogr. av _____
Teckn. _____

Ar _____

Negativ _____

ACC. N.R.

M. 7542:23.

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

O. B. Wallenstam

Härad:

Östbo

Adress:

Lund

Socken:

Kädda

Berättat av:

Johan Holm

Uppteckningsår:

1941

Född år

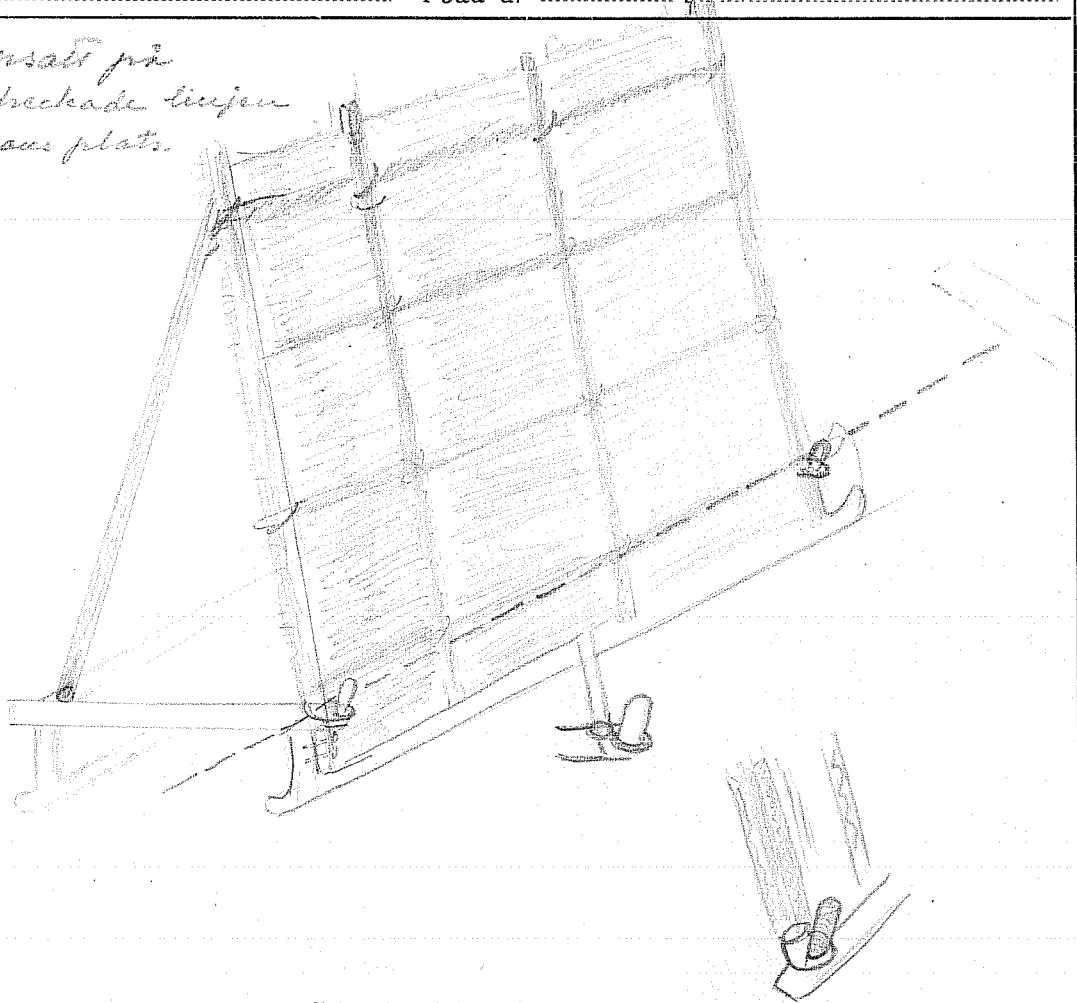
1861

i

Kädda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

'Skylt' uppsatt på
kälken. Den streckade linjen
anger skraprakans plats.

Skriv endast på denna sida!